

Юрій Копчак,

кандидат економічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м.Івано-Франківськ)

Yuriy Kopchak,

Candidate of Economics,
Associate Professor, Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
yurii.kopchak@pu.if.ua

Лілія Копчак,

старший викладач,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Liliya Kopchak,

Senior teacher,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
lilii.kopchak@pu.if.ua

Ярослав Никорак,

заступник директора з навчально-методичної роботи,
Івано-Франківський коледж
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Yaroslav Nykorak,

Deputy Director,
Ivano-Frankivsk College of the
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
nykorak@pnu.edu.ua

УДК 37.011.3-051

ПЕДАГОГІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ У ДОБУ ЗМІН ТА ТРАНСФОРМАЦІЙ

EDUCATIONAL MOBILITY IN TIME CHANGES AND TRANSFORMATIONS

Обґрунтовано актуальність проблеми формування професійної мобільності майбутніх педагогів у контексті сучасних вимог. На підставі опрацювання наукових джерел, вивчення передового педагогічного досвіду, автори розкривають психолого-педагогічні засади підготовки майбутніх учителів до професійної мобільності.

У статті описано провідні аспекти педагогічної діяльності, що пов'язані з її професійною мобільністю.

Автори наголошують, що професійна мобільність виявляється у готовності та здатності до швидкого оновлення завдань і різних видів професійно-педагогічної діяльності. Саме професійна мобільність створює необхідні умови для відтворення трудового потенціалу, формує простір для свідомого вибору професії, місця праці, життєвих орієнтирів.

Мета дослідження полягає в розкритті психолого-педагогічних засад підготовки майбутніх учителів до професійної мобільності в умовах інноваційних змін та сучасних трансформацій суспільства.

Ключові слова: професійна мобільність, підготовка вчителя, трансформація, професійне зростання, кар'єра.

Actuality of problem of formation of professional mobility of future teachers in the context of modern requirements.

Reveals major aspects of educational activities related to his professional mobility.

The authors emphasize that professional mobility is manifested in the willingness and ability to quickly update tasks and various kinds of professional and educational activities. This professional mobility creates the necessary conditions for the reproduction of labor potential, creates space for informed career choices, employment, vital landmarks.

The purpose of research is revealing the psychological and pedagogical principles of training of teachers to professional mobility in terms of innovative changes and contemporary social transformations.

Keywords: professional mobility, teacher training, transformation, professional growth, career.

Обоснована актуальность проблемы формирования профессиональной мобильности будущих педагогов в контексте современных требований. Раскрыто ведущие аспекты педагогической деятельности, связанные с ее профессиональной мобильностью.

Авторы отмечают, что профессиональная мобильность проявляется в готовности и способности к быстрому обновлению задач и различных видов профессионально-педагогической деятельности. Именно профессиональная мобильность создает необходимые условия для воспроизводства трудового потенциала, формирует пространство для сознательного выбора профессии, места работы, жизненных ориентиров.

Цель исследования заключается в раскрытии психолого-педагогических основ подготовки будущих учителей к профессиональной мобильности в условиях инновационных изменений и современных трансформаций общества.

Ключевые слова: профессиональная мобильность, подготовка учителя, трансформация, профессиональный рост, карьера.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Процеси глобалізації та інтеграції, що відбуваються в світі ставлять людину перед необхідністю бути готовою до переміщень у соціальному просторі, швидко адаптуватися до постійно змінюваних умов, вміти оперативно оновлювати свої знання, гнучко взаємодіяти з різними культурними і соціальними системами і суб'єктами.

Глобальні інтеграційні процеси сучасного світу – об'єктивна тенденція розвитку всіх сфер суспільного життя. Вони охопили суспільне виробництво, культуру, духовне життя, освітню та наукову сферу, ставши визначальними чинниками формування способу та якості життя усього світу та окремих державно-організованих суспільств [1, с.59]. Виклики суспільства, що стрімко розвивається, нове покоління дітей, які вимагають від учителя іншої місії, ролі та місця у порівнянні з минулим століттям, зміна цінностей та освітньої парадигми сприяють актуалізації проблеми формування професійної мобільності вчителя як інтегрованої якості особистості, що необхідна для її успішної життєдіяльності в умовах сучасного ринку праці.

Проблема професійної мобільності сучасного вчителя – одна з найактуальніших у педагогічній науці та філософії освіти. Адже саме від вчителя, його особистісних характеристик залежить реалізація навчальних планів, якість освітніх послуг, виховання учнів як у процесі навчання, так і в позанавчальний час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Аналіз наукової літератури та дисертаційних досліджень засвідчує, що проблема мобільності розглядається в різних ракурсах, одним із яких є формування професійної мобільності майбутніх фахівців різних галузей діяльності: економічної, педагогічної, управлінської тощо (Л. Горюнова, Ю. Дворецька, О. Дементьєва, Є. Іванченко, Н. Кожемякіна та ін.). У педагогіці професійна мобільність вивчалася О. Безпалько, Р. Прімою, М. Пазюковою, психологічні аспекти аналізуються у роботах Л. Пілецької, виховна мобільність розглядалася Н. Таланчук, мобільність у навчанні згадується в роботах Г. Щукіної та ін.

Дослідники професійної мобільності, аналізуючи суть цього феномену, відзначають його інтеграційний характер, що об'єднує знання, уміння, досвід, ціннісно-смыслову спрямованість, особистісні якості в єдине ціле, що й забезпечує високий рівень професійних досягнень. Сьогоднішня реальність показує, що без наявності добре розвинутої професійної мобільності педагог не має перспектив у професійному зростанні.

Формування мети статті. Мета статті полягає в розкритті психолого-педагогічних засад підготовки майбутніх учителів до професійної мобільності в умовах інноваційних змін та сучасних трансформацій суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Стратегія розвитку освіти залежить від уміння виокремити ключові, сутнісні напрями освіти. Сучасний соціокультурний компонент і тенденції розвитку суспільства визначають ціннісні й цільові орієнтири модернізації системи освіти як глобального інституту соціалізації.

Досвід щоденних дій змінюється, і для того щоб бути мобільним, потрібно весь час учитися й переучуватися, виконувати прості дії – читати новини, шукати і опрацьовувати необхідну інформацію, на відповідному рівні представляти різні інноваційні ідеї та проекти. Адже світ змінюється. Змінилася практика орієнтації на місцевості, змінилися шляхи пошуку інформації, оновилися концепція прочитання інформаційних RSS потоків, змінилися підходи до пошуку інформації, змінюється практика спостереження і контролю за учнями та навчальним процесом.

Життя настільки мінливе, динамічне і непередбачуване, що зрозуміти сьогоднішні завтрашні потреби так складно, як і уявити собі майбутнє на 15-20 років уперед. Тому сучасне робоче місце фахівця практично будь-якого профілю є нестабільним. І для того, щоб встигати за змінами, щоб бути мобільним потрібно навчатися

протягом усього життя, (неперервна освіта), йти в ногу з технічним прогресом, працювати над собою, займатися самовдосконаленням. Тому що:

- 97 % представників сучасного покоління школярів мають власний комп'ютер;
- 76 % використовують для спілкування миттєві повідомлення (Viber, Skype), а також регулярно спілкуються в соціальній мережі (ВКонтакте, Однокласники);
- 34 % отримують всі новини в Інтернеті, не враховуючи інші ЗМІ;
- 44 % читають чужі блоги;
- 28 % ведуть власні блоги в Інтернеті [8].

Люди цього покоління нетерплячі, результати власної діяльності вони хочуть бачити якомога швидше.

Професійна мобільність виявляється у готовності та здатності до швидкого оновлення завдань і різних видів професійно-педагогічної діяльності, творчої зміни стилю та змісту, планування та здійснення саморозвитку, попередження професійних деформацій та професійного вигорання. Зазначене питання є актуальним і заслуговує на вивчення та впровадження в практику роботи ВНЗ, методичних служб освітніх установ.

Освіта в умовах трансформації економіки і зростання ролі інноваційних технологій у виробництві стали визначальним чинником і основним засобом перетворення людського потенціалу на якісний людський капітал. І лише високоефективний освітній сектор, включаючи вищу освіту, який відповідає потребам суспільства та ринку праці, дає змогу сформувати у кожної людини здатність швидко адаптуватись до складних соціально-економічних реалій, забезпечуючи їй належний життєвий рівень.

Сучасне суспільство характеризується безперервно зростаючою швидкістю і динамічністю змін, які охоплюють всі сфери життєдіяльності людей. Інтенсивний розвиток і оновлення техніки і технологій змінюють якість і умови професійної діяльності, вимагаючи від працівника освоювати нові способи і види діяльності в професії, підвищувати рівень кваліфікації та освіти, змінювати місце роботи. Іншими словами, щоб бути успішним, затребуваним і конкурентоспроможним, людина повинна володіти певними професійними та особистісними якостями: рухливістю, готовністю до змін, умінням швидко і ефективно адаптуватися до нових умов, тобто – бути професійно мобільним.

Адже нестабільні умови праці, підвищені вимоги до якості професійної діяльності змушують працівника впродовж усього трудового життя неодноразово підвищувати рівень своєї освіти і кваліфікації, міняти місце роботи, а інколи – навіть професію.

Однак, як показує соціальна практика, стихійно такі властивості виробляються далеко не у всіх людей. Тому актуальним, соціально значущим завданням стає цілеспрямована підготовка людини до життя в мінливому світі, шляхом формування мобільності як особливої особистісної якості.

Відповідно, мобільність в широкому сенсі (від лат. mobilis – рухливий, рухомий) – це рухливість, здатність до швидкого пересування, дії, виконання завдань. А для того, щоб здійснити ті чи інші переміщення, зміни у своїй професійній позиції, людина повинна володіти певними особистісними якостями і здібностями. До них можна віднести: рухливість; відкритість новому; вміння гнучко пристосовуватися до нових обставин; креативність мислення; комунікативність; вміння адаптуватися до умов, що змінюються; активність, швидкість, самостійність і відповідальність у прийнятті рішень; спрямованість на успіх і постійне самовдосконалення; вміння аналізувати ситуацію і прогнозувати її подальший розвиток; здатність до навчання; стійкість до фрустрації зовнішнього і внутрішнього середовища організації; вміння відстежувати і правильно оцінювати стан навколишнього простору та багато інших [2]. «Професійна мобільність передбачає володіння системою узагальнених професійних способів і умінь ефективно їх використовувати для виконання яких-небудь завдань у суміжних галузях виробництва і порівняно легко переходити від однієї діяльності до іншої.

Професійна мобільність передбачає також високий рівень узагальнених професійних знань, готовність до оперативного відбору і реалізації оптимальних способів виконання різних завдань у галузі своєї професії. В умовах швидких змін техніки і технології виробництва професійна мобільність виступає важливим компонентом кваліфікаційної структури спеціаліста... » [6, с. 134].

Спроби змінити знанневу парадигму на соціокультурну модель освіти зумовлює чималі зміни та вимоги до педагогічної діяльності та якості освіти. Сучасний педагог – фундаментально освічена людина, здатна гнучко перебудовувати напрям і зміст своєї професійної діяльності, яка самостійно працює над власним розвитком, підвищенням освітнього й культурного рівнів, уміє самостійно набувати необхідних для професійної діяльності знань, умінь і навичок, критично мислить, володіє стійкою системою мотивів і потреб соціалізації, здатна активно й творчо діяти. Він повинен уміти сам і навчати учнів творчо засвоювати знання і застосовувати їх у конкретних навчальних і життєвих ситуаціях, критично осмислювати здобуту інформацію, володіти вміннями й навичками саморозвитку, самоаналізу, самоконтролю та самооцінки. Саме тому вчитель повинен уміти працювати за новими педагогічними технологіями, здійснювати науково та педагогічно обґрунтований вибір навчальної програми, відповідних до неї дидактичних засобів, підручників та посібників, розробляти таку методичну систему навчання з предмету або циклу дисциплін, щоб не тільки давати знання, а й навчати самостійно мислити.

Відповідно погоджуємося з визначенням Р. Пріми, що «мобільність – це інтегративна якість особистості, що характеризує її здатність швидко змінювати свій статус або становище в соціальному, культурному або професійному середовищі» [6].

Проблеми формування професійної мобільності розглядаються багатьма дослідниками (Е. Зеєр, Д. Мартенс та ін.) з позицій компетентнісного підходу. На їхню думку, основу формування професійної мобільності майбутніх фахівців повинні складати професійні компетенції, які мають широкий спектр дії і дозволяють виходити за межі однієї групи професій, психологічно готують фахівця до засвоєння нових знань, забезпечують готовність до інновацій в професійній діяльності.

Ми вважаємо, що вирішити окреслене завдання підготовки не лише професійних, але й мобільних педагогів, можна вирішити, якщо створити в ВНЗ цілісну систему позанавчальної діяльності студентів із різних напрямків, що включає розвиток студентського самоврядування, студентської науки, клубні форми роботи за інтересами, організаційну роботу в студентських гуртожитках, сприяння в працевлаштуванні студентів тощо. Заміна функцій, місця чи статусу навчального закладу в соціокультурному освітньому просторі призводить до певних змін, інновацій у галузі підготовки педагогічних працівників та в інших освітніх галузях. Відповідно, повідна роль професійної мобільності полягає не тільки в якісному поєднанні галузі підготовки майбутнього педагога і всієї системи освіти (наявність освітньо-кваліфікаційних характеристик, програм підготовки фахівця) [8].

Ефективна, грамотно організована позанавчальна робота студентів служить оптимізації процесів формування у майбутніх педагогів необхідних компетенцій і компетентностей, особистісних якостей і властивостей, які в майбутньому стануть основою професійної мобільності.

Професійну мобільність визначають на рівні :

- особистісних якостей (адаптивність, комунікативність, самостійність, пристосованість, цілеспрямованість, ціннісні орієнтації і установки, соціальна пам'ять, критичне мислення, здатність до самопізнання, саморозвитку, самоосвіти, соціальна рухливість);
- характеристик діяльності (рефлексивність, креативність, проєктивність, прогнозування, цілепокладання, гнучкість, пластичність);
- процесів перетворення власної особистості, діяльності навколишнього середовища [4].

До визначальних компонентів та показників професійної мобільності педагога відносимо: інструментальний, особистісний та діяльнісний компонент, які характеризують соціальну активність, професійну ініціативність, особистісні якості та визначають подальші шляхи та цілі педагогічної діяльності, окреслюють провідні стратегії їх реалізації. Професійно мобільний педагог повинен бути достатньо адаптованою, гнучкою, нестереотипною особистістю, готовою до вирішення будь-яких ситуацій. Адже щоб здійснити ті чи інші переміщення, або зміни у своїй професійній позиції, людина повинна володіти певними особистісними якостями і здібностями. Професійна мобільність залежить при цьому як від індивідуальних, так і від фахових характеристик.

Суб'єктами мобільності можуть виступати як окремі педагоги, так і педагогічний колектив у цілому.

Зазвичай професійна мобільність свідчить про готовність особистості до зміни соціальної позиції, про здатність швидко адаптуватися до нових умов, про зацікавленість у безперервній освіті та якісній підготовці. А «професійна мобільність майбутнього педагога – це інтегрована властивість особистості, яка сприяє швидкому реагуванню на проблемну ситуацію, певні труднощі та актуалізує всі потенційні можливості суб'єктної активності студента під час вибору варіантів і способів вирішення професійно-педагогічних завдань і прогнозування подальшого професійного розвитку та самореалізації» [7]. У своєму прагненні до визначеного ідеалу вчитель має синтезувати низку властивостей. Він повинен бути: науковцем (володіти підходами і методами дослідницької роботи); педагогом (знати та вміти застосовувати на практиці педагогічну теорію); психологом (знати основи психології, вікові та індивідуальні психологічні особливості учнів); технологом (володіти методикою і технологією навчально-виховного процесу, втілюючи наукові ідеї в практику); організатором (володіти навичками управління-менеджера для управління учнівським колективом); трішки медиком (знати фізичні і розумові межі дитячого організму, рамки психологічного навантаження); артистом (уміти перевтілюватися, володіти правильною дикцією, художнім словом).

Адже реалії українського суспільства вимагають від педагогів володіння певним комплексом рис, який має забезпечити не лише адаптованість до нових економічних і соціально-професійних відносин, а й дати змогу активно долучатися до інноваційних процесів в освітній галузі.

Під час дослідження нами виявлено і узагальнено показники «сформованості готовності» до професійної мобільності:

- розуміння сутності професійної мобільності, усвідомлення рівня готовності бути мобільним у вирішенні професійних завдань;
- рефлексивні вміння: оцінювати ситуацію, що склалася і співвідносити її зі своїми можливостями;
- вміння направляти потреби, мотиви, світогляд, установки, цілі на свідоме подолання складних ситуацій;
- потреба в суб'єкт-суб'єктній взаємодії у процесі професійного становлення;
- прояв вольових рис (рішучість, наполегливість, самовладання, самостійність, ініціативність) у досягненні ситуації успіху;
- відкритість до змін та інновацій;
- здатність до цілепокладання, планування дій, проєктування власного професійного розвитку і досягнення професійно значущих компетенцій у вирішенні педагогічних завдань;
- вміння знаходити оптимальні виходи з складних ситуацій;

- вміння аргументувати обраний варіант рішення і якість обґрунтованості явищ професійної діяльності;
- активне самовираження у стандартних і спеціально змодельованих (квазіекстремальних) умовах;
- усвідомленість, широта, інтенсивність, стійкість спрямованості (соціальної, професійної, особистісної) на досягнення високих результатів діяльності [8, с. 130].

Саме професійна мобільність створює необхідні умови для відтворення трудового потенціалу, формує простір для усвідомленого вибору професії, місця праці, життєвих орієнтирів.

Отже, професійна мобільність як складний багатогранний соціальний процес, вимагає від людини здатності і готовності змінити робоче місце, територію проживання, а також бути конкурентоспроможним, зацікавленим у безперервній педагогічній освіті, можливості будувати професійну кар'єру за декількома напрямками.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вище зазначене дозволяє зробити узагальнення, що професійна мобільність передбачає відкритість людини до всього нового, впевненість у своїх силах, широту і багатогранність мислення, уміння переходити від одного виду діяльності до іншого, чіткість настанов особистості вчителя, які дозволяють регулювати свої дії в умовах, що змінюються, критичність та креативність особистості, здатність адекватно оцінювати свої результати та визначати нові перспективи.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо у вивченні типів професійної мобільності фахівців.

1. Андрущенко В., Табачек У. Формування особистості вчителя в сучасних умовах / В. Андрущенко, І. Табачек // Політичний менеджмент. – 2005 – №1(10). – С.58 – 69.
2. Архангельский А. И. Формирование профессиональной мобильности у студентов в процессе обучения в технических вузах: дис. ... канд. пед. наук. – М., 2003. – 146 с.
3. Безрукова В.С. Мобильность системы образования. – Екатеринбург, 1997. – 194 с.
4. Іванченко Є. А. Професійна мобільність майбутніх фахівців / Є. А. Іванченко. – О. : Просвіта, 2004. – 120 с.
5. Коваліско Н. В. Трудова мобільність в умовах регіонального ринку праці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук / Н. В. Коваліско. – Львів, 1999. – 20 с.
6. Пріма Р.М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів : теорія і практика : монографія / Р. М. Пріма. – Д. : ІМА-прес, 2009. – 368 с.
7. Степанова І. А. Профессиональная мобильность педагога как научно-педагогический феномен / И.А.Степанова // Образование и наука. – 2009. – № 5 (62) – С.37-39.
8. Червінська І. Професійна мобільність учителів гірських шкіл у сучасному освітньому просторі: проблеми та перспективи розвитку / І. Червінська, М. Євтух – Гірська школа Українських Карпат. – 2016. – №14. – С.126-133.
9. Шпекторенко І. Поняття та структура феномену професійної мобільності державного службовця / І. Шпекторенко // Університетські наукові записки. – 2007. – № 4 (24). – С. 467–472.
10. Chervinska I. B. Psychological and pedagogical principles Of preparing future teachers to professional mobility in terms of mountainous region / M. B. Evtukh, I. B. Chervinska // Spirituality of a personality: Methodology, Theory and Practice. – 2015. – Vol. 5. – p. 31–43.

Reference

1. Andrushchenko V., Tabachek U. Formuvannia osobystosti vchytelia v suchasnykh umovakh / V. Andrushchenko, I. Tabachek // Politychnyi menezhment. – 2005 – №1(10). – S.58 – 69.
2. Arkhangelskiy A. Y. Formirovaniye professionalnoy mobilnosti u studentov v protsesse obucheniya v tekhnicheskikh vuzakh: dis. ... kand. ped. nauk. – M., 2003. – 146 s.
3. Bezrukova V.S. Mobilnost sistemy obrazovaniya. – Ekaterinburh, 1997. – 194 s.
4. Іvanchenko Ye. A. Profesiina mobilnist maibutnikh fakhivtsiv / Ye. A. Іvanchenko. – O. : Prosvita, 2004. – 120 s.
5. Kovalisko N. V. Trudova mobilnist v umovakh rehionalnoho rynku pratsi : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. sotsiol. nauk / N. V. Kovalisko. – Lviv, 1999. – 20 s.
6. Prima R.M. Formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv : teoriia i praktyka : monohrafiia / R. M. Prima. Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky. – D. : IMA-pres, 2009. – 368 s.
7. Stepanova Y. A. Professionalnaia mobilnost pedagoga kak nauchno-pedagogicheskii fenomen / Y.A.Stepanova // Obrazovaniye i nauka. – 2009. – № 5 (62) – С.37-39.
8. Chervinska I. Profesiina mobilnist uchyteliv hirskykh shkil u suchasnomu osvithnomu prostori: problemy ta perspektyvy rozvytku / I. Chervinska, M. Yevtukh // Hirska shkola Ukrainskykh Karpat. – 2016. – №14. – S.126-133.
9. Shpektorenko I. Poniattia ta struktura fenomenу profesiinoi mobilnosti derzhavnogo sluzhbovtsia / I. Shpektorenko // Universytetski naukovі zapysky. - 2007. – № 4 (24). – S. 467 – 472.
10. Chervinska I. B. Psychological and pedagogical principles Of preparing future teachers to professional mobility in terms of mountainous region / M. B. Evtukh, I. B. Chervinska // Spirituality of a personality: Methodology, Theory and Practice. – 2015. – Vol. 5. – p. 31–43.